

Een beschrijving en verklaring van de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 hun eerste kind krijgen

Karin Sanders*

1. Inleiding

De leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen stijgt. Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven. Zo zou de leeftijd stijgen omdat meer vrouwen van plan zijn door te blijven werken. Deze vrouwen krijgen op latere leeftijd kinderen dan vrouwen die dit niet willen (Van Hoorn 1985). Een andere verklaring komt van Parent (1987). Hij vindt dat, naarmate vrouwen de biologische vruchtbaarheidsgrens naderen, veel van de vroegere niet-willers of uitstellers besluiten alsnog een kind te krijgen. Gecombineerd met de verwachting dat de vrijwillige kinderloosheid stijgt (Bosman 1989; Frinking en Kinkel 1989) zou dit eveneens een reden kunnen zijn voor de stijging van de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen.

Dit lijken redelijke verklaringen voor de stijging van de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen. Maar het is de vraag of ze houdbaar zijn om verschillen op langere termijn te verklaren. In dit artikel wordt de leeftijd waarop vrouwen moeder worden op langere termijn bezien. Naast een beschrijving van de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 hun eerste kind krijgen, worden de gevonden verschillen verklaard.

De verklaring van de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen zou tevens een belangrijke determinant kunnen vormen voor de verklaring van het trouwgedrag.¹ Er wordt onderzoek verricht naar de sociale determinanten bij de keuze van jonge mensen tussen trouwen en ongetrouwd samenwonen (Liefbroer en De Jong-Gierveld 1991) en naar de sociale determinanten bij de stap van ongetrouwd samenwonen naar trouwen (Manting 1991a). Zo blijken onder andere 'life course related factors' (zoals het volgen van een opleiding) en het religieus-zijn belangrijk voor de verklaring van verschillen in samenwoningsgedrag. Studenten en niet-religieuze vrouwen en mannen blijken in sterkere mate een voorkeur te hebben voor ongetrouwd samenwonen dan werkenden en religieuze jongeren

* De auteur dankt Henk Becker, Albert Beekes, Durk Hak en Henk de Vos, evenals de redactie voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

(Liefbroer en De Jong-Gierveld 1991). Hoewel de proportie buitenechtelijke concepties, gevolgd door huwelijk binnen enkele maanden, daalt (Beets 1991) en het percentage buitenechtelijke geboorten de laatste 20 jaar is gestegen (Bosveld e.a. 1991), blijkt zwangerschap of de planning ervan een belangrijke determinant in het trouwgedrag van ongetrouwd samenwonenden (Manting 1991a). Zo trouwt een derde van de samenwonende vrouwen omdat ze zwanger is of omdat ze zwanger wil worden.

De verklaring van de verschillen in het plannen en het krijgen van kinderen vormt in dit geval een 'diepere' verklaring² (zie De Vos 1981) voor verschillen in trouwgedrag. Immers, de verklaring voor de keuze van vrouwen (en mannen³) voor kinderen vormt een onderdeel van de verklaring voor het huwelijksgedrag.

In dit artikel worden verschillen in de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 hun eerste kind krijgen, beschreven en verklaard. Vanaf het geboortecohort⁴ 1940 zijn in ons land voldoende gegevens beschikbaar om de overgang naar het moederschap te bestuderen. Om zoveel mogelijk leeftijdseffecten te vermijden wordt een grens gelegd bij het geboortecohort 1960. De probleemstelling luidt: *Hoe zijn veranderingen in de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 moeder worden te verklaren?*

Voordat in paragraaf 4 de verklaring wordt uitgewerkt, wordt in paragraaf 3 nagegaan in hoeverre er verschillen zijn in de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 hun eerste kind krijgen. In paragraaf 2 wordt ingegaan op de voor dit onderzoek gebruikte gegevens.

2. De secundaire gegevens

Voor de beschrijving en toetsing van de verklaring is gebruik gemaakt van verschillende statistieken van het CBS (zie de literatuurlijst). Allereerst is de omvang van de categorie vrouwen van de verschillende cohorten op 15-jarige leeftijd berekend. Hiervoor is het verschil berekend tussen de cohortgrootte bij de geboorte (aantal levend geboren) en de zuigelingensterfte, sterfte tussen 1 en 4 jaar en sterfte tussen 5 en 15 jaar. Hoewel voor de laatste cohorten in de onderscheiden periode de sterfte tussen de geboorte en 15 jaar te verwaarlozen is, geldt dit niet voor de cohorten 1940-1950.

Vervolgens zijn de absolute aantallen van vrouwen, die op verschillende leeftijden tussen de 15 en 25 jaar hun eerste kind krijgen, verzameld. Deze absolute aantallen zijn gerelateerd aan de grootte van het geboortecohort. Hierdoor is voor elk geboortecohort tussen 1940 en 1960 het percentage vrouwen dat op 15-jarige, 16-jarige, tot en met 25-jarige leeftijd hun eerste kind krijgt, vastgesteld. Het berekenen van de gemiddelde leeftijd waarop het eerste kind wordt geboren, is door het ontbreken van de categorie 'ouder dan 25 jaar' moeilijk. De categorie 'overigen' bevat zowel vrouwen die niet trouwen c.q. geen kinderen krijgen, als vrouwen die

op verschillende leeftijden na 25 jaar trouwen c.q. kinderen krijgen. Beide categorieën verschillen naar alle waarschijnlijkheid voor de verschillende cohorten. Hierdoor worden schattingen van de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen moeder worden onzuiver.

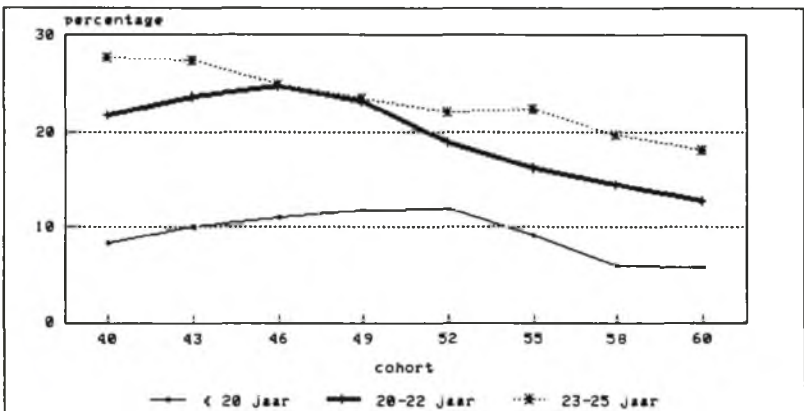
De CBS-data hebben, naast het voordeel van de totale aantallen (geen problemen met steekproeven), het nadeel dat ze niet op individueel niveau beschikbaar zijn. Hierdoor is het bij voorbeeld niet mogelijk uitspraken te doen over de relatie tussen huwelijk en het krijgen van het eerste kind. Voor het beschrijven van de verschillen tussen geboortecohorten en het verklaren van de verschillen zijn deze data echter goed geschikt.

3. Wanneer worden vrouwen moeder?

De leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen, wordt voor de verschillende cohorten weergegeven in de onderstaande figuur. In verband met de overzichtelijkheid van de figuur is een selectie (om de drie jaren) van de geboortecohorten gemaakt. In figuur 1 worden de percentages waarop vrouwen hun eerste kind krijgen voor de leeftijden onder de 20 jaar (de leeftijden 15, 16, 17, 18 en 19 gesommeerd), 20 tot en met 22 en 23 tot en met 25 jaar voor verschillende cohorten weergegeven.

Er blijkt een golfbeweging te bestaan in het percentage vrouwen dat jonger dan 20 jaar het eerste kind krijgt en in het percentage vrouwen dat tussen de 20 en 22 jaar het eerste kind krijgt. Terwijl 8% van de vrouwen geboren in 1940 voor hun 20e verjaardag het eerste kind krijgt, geldt dit voor bijna 12% van de vrouwen geboren tussen 1949 en 1952. Dit percentage daalt hierna en blijkt voor het cohort 1960 zelfs lager dan voor het cohort 1940: 'slechts' 6% van de vrouwen geboren

Figuur 1: Leeftijd waarop vrouwen moeder worden

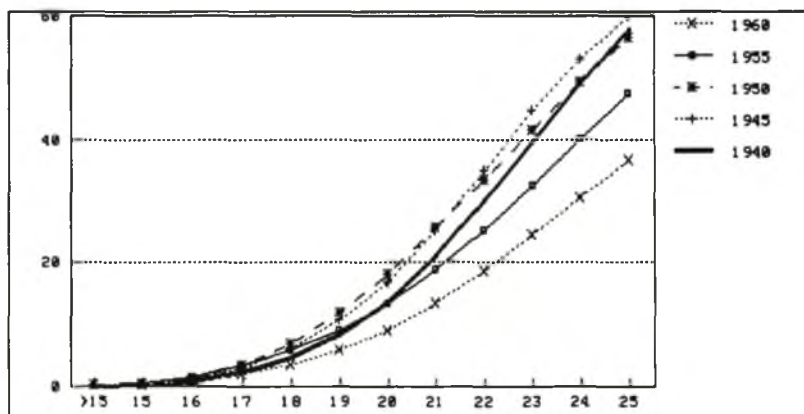

in 1960 krijgt het eerste kind voor hun 20e verjaardag. Een soortgelijke golfbeweging is te constateren voor vrouwen die in de leeftijdsklassen 20 tot en met 22 jaar voor het eerst moeder worden: 22% van de vrouwen geboren in 1940 krijgt in deze leeftijdsklasse het eerste kind, dit percentage stijgt naar 25 voor vrouwen geboren in 1946 en daalt vervolgens sterk tot 13 voor vrouwen geboren in 1960. Voor de leeftijdsklasse 23 tot en met 25 jaar vinden we een afnemend patroon (met uitzondering van een kleine stijging tussen 1952 en 1955). Van de vrouwen geboren in 1940 krijgt meer dan een kwart (28%) het eerste kind in de leeftijdsklasse 23 tot en met 25 jaar, terwijl voor de vrouwen geboren in 1958 en 1960 minder dan een vijfde van de vrouwen het eerste kind krijgt (resp. 20 en 18%).

Uit de bovenstaande figuur kunnen we concluderen dat de leeftijd waarop vrouwen moeder worden, verschilt voor de geboortecohorten (1940-1960). Gezien de afname in percentage voor de drie onderscheiden leeftijdsklassen kunnen we voorzichtig concluderen dat vrouwen in sterkere mate het moederschap uitstellen tot na hun 25e jaar (of afzien van het moederschap). Deze voorzichtige conclusie wordt versterkt in de volgende figuur (figuur 2), waar de cumulatieve verdeling wordt gegeven van vrouwen die moeder worden, geboren in 1940, 1945, 1950, 1955 en 1960.

Er is een afname in het percentage vrouwen dat voor hun 26e jaar het eerste kind krijgt. Van de vrouwen geboren in 1940 en 1945 krijgt respectievelijk 58 en 60% het eerste kind voor de 26e verjaardag. Hierna wordt de afname duidelijk ingezet: 57% van de vrouwen geboren in 1950, 48% van de vrouwen geboren in 1955 en 37% van de vrouwen geboren in 1960 krijgt het eerste kind voor de leeftijd van 26 jaar. Ofwel: terwijl van de vrouwen geboren tussen 1940 en 1950 meer dan de helft voor hun 26e verjaardag het eerste kind krijgt, geldt dit voor iets meer dan eenderde van de vrouwen geboren in 1960. Dit wordt eveneens duidelijk wanneer we kij-

Figuur 2: Cumulatieve verdeling van vrouwen die moeder worden

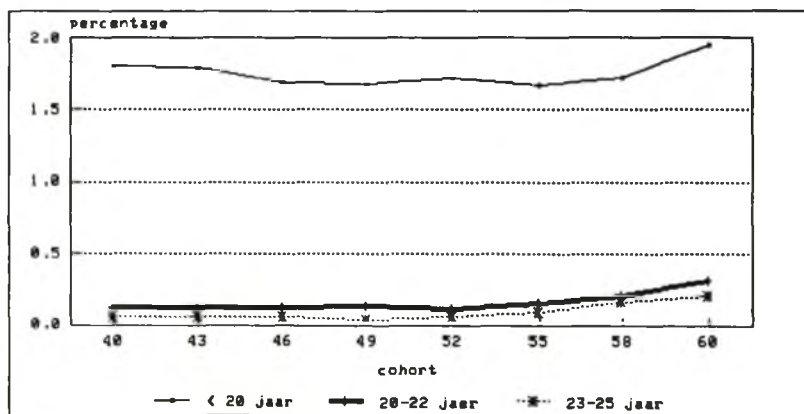
ken naar het cumulatieve percentage vrouwen dat voor hun 20e verjaardag moeder wordt; dit geldt voor 10, respectievelijk 11% van vrouwen geboren in 1945 en in 1950 en voor 'slechts' 5% van de vrouwen in 1960.

De bovengenoemde afname in het percentage echtelijke kinderen zou veroorzaakt kunnen zijn door een toename in het percentage buitenechtelijke kinderen. In het onderstaande wordt nagegaan in hoeverre dit het geval is. In de CBS-statistieken wordt zoals eerder gemeld onderscheid gemaakt tussen buitenechtelijke en echtelijke geboorten.⁵ In figuur 3 wordt de verhouding buitenechtelijke geboorten op het totale aantal geboorten weergegeven.

Voor de vrouwen geboren tussen 1940 en 1955 zijn er nauwelijks verschillen te constateren in percentage buitenechtelijke kinderen in de verschillende leeftijdsklassen. Het percentage buitenechtelijke geboorten is hier, ongeacht het geboortjaar van de moeder, het hoogst bij de jeugdige moederschappen (jonger dan 20 jaar): varieert tussen de 1.7 en 1.8%. Deze percentages bestaan bovendien voor het grootste deel uit buitenechtelijke kinderen van zeer jeugdige moeders (jonger dan 17 jaar). Het percentage buitenechtelijke kinderen neemt daarna, eveneens ongeacht het geboortjaar van de moeder, af tot .12% voor vrouwen tussen de 20 en 22 jaar en tot .06% (.04% voor het 1949-cohort) voor vrouwen tussen de 23 en 25 jaar. Een zelfde beeld komt naar voren wanneer we de cumulatieve verdeling bekijken: van de vrouwen die voor de leeftijd van 26 jaar moeder zijn geworden gaat het bij 2% om een buitenechtelijk kind. Dit percentage kent nauwelijks enkele spreiding (1.73 tot 2.01).

Voor vrouwen van het geboortecohort 1955 is er voor alle drie leeftijdsklassen echter een lichte stijging te constateren in het percentage buitenechtelijke kinderen. Het percentage jeugdige buitenechtelijke moederschappen (jonger dan 20 jaar) stijgt voor het geboortecohort naar bijna 2% (van 1.8%). Het percentage bui-

Figuur 3: Percentages buitenechtelijke kinderen naar leeftijd van de moeder

tenechtelijke kinderen van moeders in de leeftijdsklasse 20 tot en met 22 jaar stijgt naar .3 (van .12%) en het percentage in de leeftijdsklasse 23 tot en met 25 jaar stijgt naar .2 (van .06%). Ook de cumulatieve percentages stijgen: voor de vrouwen geboren na 1957 die voor hun 26e verjaardag een eerste kind hebben gekregen, stijgt het percentage buitenechtelijke kinderen van 2.01 (1957) naar 2.47 (vrouwen geboren in 1960).

Uit de bovenstaande figuur kunnen we concluderen dat buitenechtelijke kinderen, hoewel in opmars, nog altijd in Nederland een zeldzaam verschijnsel vormen. Het aantal buitenechtelijke kinderen in verhouding tot het totaal aantal geborenen was voor de vrouwen geboren in 1940 klein en is voor de vrouwen geboren in 1960 nog altijd klein.

4. Mogelijke verklaringen

De bovengenoemde beschrijvingen dagen uit tot het vinden van een verklaring voor deze ongelijkheid tussen geboortecohorten: *'Hoe zijn veranderingen in de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 moeder worden te verklaren?'*⁶

In een overzicht van Niphuis-Nell (1981) worden onderzoeken en verklaringen naar vruchtbaarheidsgedrag in drie categorieën onderscheiden: sociologische, sociaal-psychologische en economische onderzoeken. In de sociologische en sociaal-psychologische verklaringen zijn het met name de niet-materiële omstandigheden (bij voorbeeld de waarde van het hebben van kinderen), die de keuze wel of geen kinderen voorspellen. En hoewel in sociaal-psychologische verklaringen (subjectieve expected utility models) meer materiële factoren worden opgenomen, bestaan micro-economische benaderingen uitsluitend uit materiële factoren (zoals inkomen van de vrouw, financiële uitgaven voor het krijgen van kinderen). Geen van de in het overzicht genoemde verklaringen is uitgewerkt om verschillen in de tijd te verklaren. De Bruijn (1992) geeft ook een overzicht van de naar voren gebrachte verklaringen. Hij concludeert: '(...) each of them (the theories KS) provide only part of the explanation and (...) the usefulness of certain approach varies with the specific situation it is applied to'.

Theorieën die in de eerste plaats veranderingen in de tijd willen verklaren, doen in het algemeen geen uitspraken over de leeftijd waarop vrouwen het eerste kind krijgen. Een uitzondering vormt de theoretische uitwerking van Easterlin (1980). Hierin worden zowel veranderingen in de tijd als uitspraken over het krijgen van kinderen gedaan. Een tweede theorie, de 'generatie'-theorie van Becker (1985a, 1985b) verklaart vooral verschillen in waardenoriëntaties tussen verschillende generaties.⁷ Een derde theorie ten slotte, de 'levensperspectief'-theorie (Sanders 1991), gaat met name in op de keuze van vrouwen tussen carrière maken en kinderen krijgen. Deze drie verklaringen worden waar nodig verder uitgewerkt en wor-

den aan de hand van afgeleide hypothesen op empirische houdbaarheid getoetst.

Easterlin (1980) stelt dat de grootte van een geboortecohort van invloed is op tal van onderdelen in de levensloop van individuen (ofwel: op de kansen van het persoonlijk welbevinden van leden van een cohort): ontwikkeling van de persoonlijkheid, tijdstip van intrede in de maatschappij, kwaliteit van de eerste baan, leeftijd huwelijk en eerste kind. 'A baby boom generation finds the going comparatively tough (...) a baby bust generation will find life relatively easy' (p. 4). In deze verklaring speelt de concurrentie met andere leden van het cohort een belangrijke rol. In een klein cohort ('baby bust', bij voorbeeld 1935-1940) hebben de verschillende leden meer ruimte en ervaren niet de noodzaak op allerlei terreinen van het leven de concurrentie aan te gaan. Dit in tegenstelling tot leden van relatief grote cohorten ('baby boom', bij voorbeeld 1955-1965) die reeds op zeer jeugdige leeftijd te maken krijgen met een sterke onderlinge concurrentie (meer kinderen in de speeltuin, onderwijs in volgepakte scholen, veel sollicitanten voor één baan). *Easterlin* stelt dan ook dat leden van grote cohorten, in vergelijking met leden van kleine cohorten, langer onderwijs volgen en in hun aanvangsbaan een lager salaris verdienen (sterkere concurrentie).

Trouwen en het krijgen (plannen) van kinderen stelt *Easterlin* afhankelijk van een bepaalde mate van 'tevredenheid'. Deze mate van tevredenheid wordt berekend door de verhouding tussen het bereikte inkomen (van beide partners) en de wensen en verwachtingen op het terrein van inkomen en luxe. Deze wensen en verwachtingen zijn, volgens de theorie, beïnvloed door het bereikte inkomen van de ouders van beider zijde. Zolang deze verhouding (nog) geen positief saldo kent (verdiende loon is minder dan de verwachtingen van de betreffende personen), worden huwelijk en kinderen uitgesteld. Bij een positief saldo (verdiende loon is hoger dan de verwachtingen) wordt volgens *Easterlin* eerder een keuze gemaakt voor het aangaan van een huwelijk en het krijgen van kinderen.

Bij een relatief groot cohort wordt dit positieve saldo (door het later begeven op de arbeidsmarkt en lagere aanvangslonen) op latere leeftijd bereikt dan in een relatief klein cohort. Op grond van het bovenstaande wordt de volgende hypothese geformuleerd: leden van relatief grote geboortecohorten ('baby boom') trouwen en krijgen op latere leeftijd kinderen dan leden van relatief kleine geboortecohorten ('baby bust').

De 'generatie'-theorie. Voortbouwend op het werk van *Inglehart* en uitgaande van de socialisatiehypothese en de hypothese van de relatieve schaarste, onderscheidt *Becker* (1985a, 1985b) een patroon van vier generaties. Door belangrijke historische voorvallen en trendbreuken in de formatieve periode van een aantal opeenvolgende cohorten 'ontstaat' een generatie. Volgens *Mannheim* (1928-1929) strekt de formatieve periode zich uit over de jaren van adolescentie en postadoles-

centie (12 tot 25 jaar). Gedurende deze periode zijn leden van de cohorten zeer gevoelig voor allerlei maatschappelijke (sociaal-politieke) invloeden, die daardoor een vormende invloed hebben voor het verdere leven. Door de gemeenschappelijke formatieve ervaringen onderscheidt de ene generatie zich van andere. Dit betekent dat historische gebeurtenissen in de formatieve periode het verklarend mechanisme vormen in de 'generatie'-theorie. De eerste twee onderscheiden generaties, de *Vooroorlogse Generatie* (geboren tussen 1910 en 1930) en de *Stille Generatie* (geboren tussen 1930 en 1940) vallen buiten onze probleemstelling. De andere twee onderscheiden generaties, de *Protest-Generatie* (geboren tussen 1940 en 1955) en de *Verloren Generatie* (geboren tussen 1955 en 1970), zijn dat wel.

De *Protest-Generatie* (geboren tussen 1940 en 1955) bevat grote geboortecohorten. Deze generatie wordt in hun formatieve periode omgeven door welvaart en fysieke veiligheid (zie ook Van Berkel-van Schaik en Van Snippenburg 1991). Traditionele godsdienstige overtuigingen, burgerlijke waarden, arbeidsethos, beperkingen op het gebied van de seksualiteit, eerbied voor gezag en getrouwheid aan de wet werden losgelaten. De beweging voor burgerrechten, de tweede feministische golf en demonstraties tegen de oorlog in Vietnam in de Verenigde Staten verschaften het model voor een wereldwijde opstand van jongeren (Van Snippenburg 1988). Volgens Inglehart (1977) kwamen in deze periode nieuwe waardenprioriteiten tot ontwikkeling (herverdeling van welvaart, deelname aan politieke macht).

De formatieve periode van de *Verloren Generatie*, geboren na 1955, wordt gekenmerkt door economische stagnatie en een verslechterende situatie op de arbeidsmarkt. De culturele revolutie (die van groot belang was in de formatieve periode van de vorige generatie) liep af. Een materialistische reactie en de opkomst van een 'no-nonsense' politiek-economisch klimaat volgden. Volgens Lasch (1977) staan leden van de verloren generatie minder kritisch tegenover de gevestigde maatschappelijke en politieke structuren. Zij erfden echter wel hun individualistische en op persoonlijke ontplooiing gerichte attitudes (zie ook Van Berkel-van Schaik en Van Snippenburg 1991).

De 'generatie'-theorie voorspelt een verschil tussen de protest-generatie en de verloren generatie in die zin dat de verloren generatie hun formatieve periode in een economisch moeilijkere tijd doormaakten en om deze reden op latere leeftijd de overgang van onzelfstandigheid naar zelfstandigheid beleefden. Vandaar de tweede hypothese die stelt dat vrouwen van de verloren generatie gemiddeld op latere leeftijd hun eerste kind krijgen dan vrouwen van de protest-generatie.

De '*levensperspectief*'-theorie (Sanders 1991) gaat uit van rationeel handelende actoren die streven naar sociale waardering en fysiek welzijn. Deze vrij algemene doelen kunnen voor jong-volwassenen worden vertaald naar inkomen, sociale goedkeuring⁸ en vrij besteedbare tijd. De theorie veronderstelt dat jonge mensen

streven naar een zo hoog mogelijk inkomen, zoveel mogelijk sociale goedkeuring en zoveel mogelijk vrij besteedbare tijd. In dit streven staan voor vrouwen meer (instrumentele) doelen open dan voor mannen. Zo is het verrichten van betaalde arbeid de enige legitieme, sociaal aanvaardbare weg voor mannen om inkomen en sociale goedkeuring (in de vorm van status) te bereiken. Voor vrouwen staat deze weg eveneens open. Maar daarnaast hebben vrouwen ook de mogelijkheid om inkomen en sociale goedkeuring (in de vorm van positief affect en gedragsbevestiging) te bereiken via het uitoefenen van de onbetaalde arbeid (huisvrouw en moeder). Op deze wijze verkrijgen vrouwen inkomen en sociale goedkeuring (in de vorm van status) indirect via hun partner.⁹

Vrouwen hebben dus in vergelijking met mannen een alternatief voor het bereiken van sociale waardering en inkomen. Dit betekent niet:

'(...) dat vrouwen, ten opzichte van mannen, in het voordeel zijn door de meerdere mogelijkheden die zij hebben om hun doelen te bereiken. Brinkgreve (1988: 185) stelt dat, doordat de "(...) meeste banen en carrières naar die van mannen zijn gemodelleerd (...)", er in het algemeen weinig mogelijkheden voor vrouwen bestaan de twee loopbanen (betaald en onbetaald) te realiseren' (Sanders 1991: 64).

De loopbaan van huisvrouw en moeder wordt door vrouwen vooral gezien als een alternatieve loopbaan. Door zo'n alternatieve loopbaan zouden vrouwen in tijden van moeilijkheden zich in veel mindere mate inspannen op het werk. Mannen zouden door de afwezigheid van een alternatieve loopbaan hiertoe wel 'gedwongen' zijn.

Wanneer we de 'levensperspectief'-theorie verder uitwerken voor veranderingen in de tijd – dit wordt dan de derde hypothese – kunnen we voorspellen dat in tijden van spanning op de arbeidsmarkt vrouwen eerder voor de alternatieve loopbaan van huisvrouw en moeder kiezen dan voor de betaalde loopbaan. Deze betaalde loopbaan zal in moeilijke economische tijden immers veel vaker in de vorm van werkloos-zijn gestalte krijgen. Een keuze voor het moederschap biedt in dit geval meer sociale waardering. De betaalde loopbaan zal alleen in die tijden worden geprefereerd waarin vrouwen het relatief gemakkelijk hebben op de arbeidsmarkt.

Vervolgens kunnen deze keuzemogelijkheden op individueel niveau (microniveau) vrij eenvoudig worden getransformeerd naar verschillen op collectief niveau (macro). Immers, in economisch moeilijke tijden zal de individuele keuze van de vrouwen ook collectief zichtbaar worden. Op grond hiervan kunnen we over het krijgen van kinderen als derde hypothese formuleren: naarmate er minder concurrentie op de arbeidsmarkt is, krijgen vrouwen op latere leeftijd kinderen. Dit betekent dat op grond van de 'levensperspectief'-theorie, in tegenstelling tot de theorie van Easterlin, vrouwen geboren in grote cohorten op jongere leeftijd kinderen krijgen dan vrouwen geboren in kleine cohorten.

Bovendien wordt in de 'levensperspectief'-theorie gesteld dat de combinatie

van de twee loopbanen moeilijker wordt naarmate het onderwijsniveau van vrouwen hoger wordt. Immers, naarmate het onderwijsniveau van zowel vrouwen als mannen hoger wordt, doet de bijbehorende baan in verhoogde mate een beroep op de persoon. Tevens betekent een hoger onderwijsniveau een grotere investering in 'human capital' waardoor de betaalde loopbaan, om deze investering terug te verdienen, een reëel alternatief is. Het bovenstaande betekent dat de in de vorige alinea geformuleerde hypothese 'verstoord' wordt door het onderwijsniveau: naarmate het onderwijsniveau van vrouwen hoger wordt, krijgen ze op latere leeftijd kinderen en wordt de keuze voor 'geen kinderen' reëler.

5. Toetsing van de hypothesen

Op grond van de Easterlin-theorie wordt een verband verwacht tussen omvang van het cohort en leeftijd waarop vrouwen het eerste kind krijgen, waarbij economische omstandigheden constant gehouden worden. Om deze hypothese te toetsen wordt de correlatie berekend tussen omvang van de verschillende geboortecohorten tussen 1940 en 1960 en het percentage vrouwen die voor hun 26e jaar het eerste kind hebben gekregen, waarbij op economische omstandigheden wordt gecontroleerd (namelijk het percentage werklozen van de verschillende cohorten op 20-jarige leeftijd). De hypothese wordt bevestigd als er een significant negatieve correlatie wordt gevonden. Immers, er wordt verwacht: hoe groter de omvang van een cohort, hoe hoger de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind plannen en krijgen (en hoe kleiner het percentage vrouwen dat voor hun 26e verjaardag een eerste kind heeft).

De correlatie tussen omvang van het cohort en percentage vrouwen dat voor hun 26e jaar een eerste kind heeft, met constant houden van economische omstandigheid bedraagt -0.12 en is niet significant. Dus, hoewel de correlatiecoëfficiënt de juiste richting heeft (hoe groter het cohort, hoe kleiner het percentage van het cohort voor hun 26e verjaardag een kind heeft), betekent dit dat er geen empirische steun wordt verkregen voor de Easterlin-hypothese.

Wanneer de correlatie tussen het cumulatieve percentage vrouwen en de cohortomvang per leeftijd worden bezien, komt een ander beeld naar voren. Het percentage vrouwen dat jonger dan 15 jaar en op 15-jarige leeftijd moeder wordt, correleert positief met de cohortomvang: $.40$ en $.38$. Vervolgens wordt er voor de leeftijden tussen 16 en 22 jaar geen verband met cohortomvang gevonden (allen onder de $.10$) maar zijn de correlaties tussen vrouwen die op 23-, 24- en 25-jarige leeftijd moeder worden en cohortomvang significant negatief ($-.37$, $-.54$ en $-.66$). De Easterlin-hypothese blijkt dus met name empirisch te worden gesteund voor de vrouwen die moeder worden op 23-, 24- en 25-jarige leeftijd. De vrouwen die voor hun 23e verjaardag moeder worden, verstoren de eerder gevonden samenhang.

Verder wordt er geen enkele relatie gevonden tussen het percentage buitenech-

telijke kinderen (zowel het percentage per leeftijd als cumulatief) en cohortomvang: alle correlaties liggen tussen de .20 en -.16. De lichte stijging van het aantal buitenechtelijke kinderen voor de laatste cohorten komt eveneens naar voren in de correlaties tussen het percentage echtelijke kinderen en het percentage buitenechtelijke kinderen per leeftijd. Voor alle leeftijden (tussen 15 en 25) worden significant negatieve correlaties gevonden: hoe kleiner het percentage vrouwen dat op de verschillende leeftijden een echtelijk kind krijgt, hoe groter het percentage vrouwen op dezelfde leeftijd dat een buitenechtelijk kind krijgt.

Op grond van de tweede theorie wordt de voorspelling geformuleerd dat leden van de protest-generatie (1940-1955) op jongere leeftijd trouwen en kinderen krijgen dan leden van de verloren generatie (hier: 1956-1960). Ofwel: er wordt verwacht dat een kleiner percentage vrouwen van de verloren generatie, in vergelijking met vrouwen van de protest-generatie het eerste kind in de leeftijdsklasse 15 tot en met 25 jaar krijgt. In tabel 1 worden de verschillende percentages gegeven voor de (vrouwelijke) leden van de protest-generatie en de verloren generatie.

Er worden grote verschillen tussen de protest-generatie en de verloren generatie gevonden in het percentage vrouwen dat tussen de 15 en 26 jaar het eerste kind krijgt. Relatief gezien hebben meer vrouwen van de protest-generatie hun eerste kind in de leeftijdsklasse 15 tot en met 25 jaar gekregen dan vrouwen van de verloren generatie: 57.2% van de vrouwen van de protest-generatie tegen 40.4% van de verloren generatie. Ofwel: van de vrouwen van de protest-generatie krijgt bijna 6 van elke 10 vrouwen voor hun 26e verjaardag een eerste kind, terwijl dit voor slechts 4 van elke 10 vrouwen van de verloren generatie geldt. Dit verschil tussen de twee generaties in het totale percentage vrouwen dat in de leeftijdsklasse 15 tot en met 25 jaar een eerste kind krijgt, wordt zowel significant als in de goede richting gevonden: $F(1,19) = 50.99$, $p < .01$.

Bovendien blijkt ook voor de verschillende onderscheiden leeftijdsklassen 15-19, 20-22 en 23-25 jaar de 'generatie'-theorie te worden bevestigd. In de drie verschillende leeftijdsklassen is in alle gevallen het percentage vrouwen dat het eerste kind krijgt van de verloren generatie significant¹⁰ lager dan het percentage van de

Tabel 1: Percentages vrouwen van de protest-generatie en verloren generatie die tussen de 15-19, 20-22 en 23-25 jaar hun eerste kind krijgen

Leeftijden generaties	15-19	20-22	23-25	totaal
Protest	10.9	21.8	24.6	57.2
Verloren	6.5	14.2	19.7	40.4
totaal	9.8	20.0	23.4	53.2

protest-generatie. Op grond van de bovenstaande resultaten wordt de 'generatie'-theorie dat vrouwen van de verloren generatie op latere leeftijd hun eerste kind krijgen dan vrouwen van de protest-generatie bevestigd.

In de 'levensperspectief'-theorie (de derde hypothese) wordt met betrekking tot de leeftijd waarop vrouwen moeder worden een omgekeerd effect dan de Easterlin-hypothese verwacht. In de 'levensperspectief'-theorie wordt juist bij grotere cohorten een eerdere uitstrooming van vrouwen van de arbeidsmarkt en een jonger moederschap verwacht. Bovendien wordt een effect van onderwijs verwacht: naarmate vrouwen langer in de schoolbanken blijven, krijgen ze op latere leeftijd kinderen. Dit betekent dat onderwijsdeelname constant moet worden gehouden. De onderwijsdeelname op 20-jarige leeftijd varieert tussen 4 en 23%. Vier procent van de vrouwen geboren in 1940 neemt op 20-jarige leeftijd deel aan het volledig dag-onderwijs, voor de vrouwen geboren in 1960 is dit percentage gestegen tot 23.

Bivariaat wordt een negatieve, niet-significante correlatie tussen grootte van het cohort en het percentage vrouwen dat voor hun 26e verjaardag moeder wordt, gevonden: $-.12$ ($n = 19$, $p = .34$). Bovendien wordt zoals verwacht een sterke, significante negatieve correlatie gevonden tussen onderwijsdeelname en het krijgen van kinderen: $-.96$ ($n = 19$, $p < .01$). Hoe hoger het percentage vrouwen dat op 20-jarige leeftijd onderwijs volgt en (nog) geen positie heeft op de arbeidsmarkt, hoe kleiner het percentage vrouwen dat voor hun 26e verjaardag een eerste kind heeft.

Om constant te houden op onderwijsdeelname wordt een regressie-vergelijking¹¹ opgesteld met het percentage vrouwen dat voor hun 26e verjaardag een eerste kind heeft gekregen als afhankelijke variabele. De onafhankelijke variabelen worden gevormd door het percentage vrouwen dat op 20-jarige leeftijd onderwijs volgt en de grootte van het geboortecohort. In de onderstaande tabel (tabel 2) worden de beta's weergegeven.

Het percentage vrouwen dat tussen de 15 en 25 jaar voor de eerste keer moeder wordt, blijkt in zeer sterke mate, in 95%, voorspeld te kunnen worden door de grootte van het cohort en de onderwijsdeelname. Beide onafhankelijke variabelen blijken bovendien een significante bijdrage te leveren aan de voorspelling. Zoals

Tabel 2: Regressievergelijking met het percentage vrouwen die tussen de 15 en 25 jaar voor de eerste keer moeder worden als afhankelijke variabele

Variabelen	Beta's	T	sign of T
onderwijs	-1.01	-16.28	.01
grootte cohort	.18	2.94	.01
(constant)		18.67	.01

$R^2 = 95\%$, Adjusted $R^2 = 94\%$, $F(2,17) = 134.05$, $p < .01$

ook uit de bivariate analyse bleek, levert onderwijsdeelname van vrouwen op 20-jarige leeftijd een negatieve bijdrage aan het percentage vrouwen dat voor hun 26e een eerste kind krijgt. Van belang voor het toetsen van de hypothese is echter de andere onafhankelijke variabele: grootte van het cohort. Bij het constant houden van onderwijsdeelname blijkt grootte van het cohort een positief, significant verband te hebben met het percentage vrouwen dat tussen de 15 en 25 jaar voor het eerst moeder worden. Ofwel: hoe groter het geboortecohort, hoe groter de veronderstelde concurrentie op de arbeidsmarkt en hoe eerder de vrouwen de alternatieve loopbaan van huisvrouw en moeder zullen 'doorlopen'.

Op grond van de bovenstaande resultaten wordt de conclusie geformuleerd dat vrouwen geboren in grote cohorten op jongere leeftijd kinderen krijgen dan vrouwen geboren in kleine cohorten bevestigd. Dit in tegenstelling tot de Easterlin-theorie die een omgekeerd effect veronderstelde.

6. Samenvatting en conclusie

In dit artikel werd de vraag gesteld op welke leeftijd vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 moeder worden. Met behulp van CBS-data werd een duidelijke afname geconstateerd in het percentage vrouwen dat in de leeftijdsklasse 15 tot en met 25 jaar het eerste kind krijgt. Terwijl van de oorlogse en naoorlogse geboortecohorten gemiddeld 60% van de vrouwen in de leeftijdsklasse 15 tot en met 25 jaar het eerste kind krijgt, geldt dit slechts voor 37% van de vrouwen geboren in 1959 en 1960. Het percentage buitenechtelijke kinderen bleek opmerkelijk constant: bij ongeveer 2% van de vrouwen die tussen de 15 en 25 jaar moeder worden, gaat het om een buitenechtelijk kind. Dit percentage stijgt iets voor de latere cohorten maar blijft (zeer) klein.

Tevens werd in dit artikel de vraag gesteld hoe de veranderingen in de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 moeder worden, kunnen worden verklaard. Daartoe werd in de eerste plaats aansluiting gezocht bij de Easterlin-theorie (Easterlin 1980). Zowel de 'generatie'-theorie (Becker 1985a, 1985b) en de 'levensperspectief'-theorie werden voor het beantwoorden van de probleemstelling in dit artikel uitgewerkt.

Met behulp van CBS-data van het aantal vrouwen dat op verschillende leeftijden tussen de 15 en 25 jaar het eerste kind krijgt, werd zowel voor de 'generatie'-theorie als de 'levensperspectief'-theorie steun gevonden. In de 'generatie'-theorie werd een verschil tussen de protest-generatie (geboortecohorten 1940-1955) en de verloren generatie (geboortecohorten 1956-1960) voorspeld, in die zin dat de vrouwen van de verloren generatie op latere leeftijd moeder worden dan de vrouwen van de protest-generatie. Uit de analyse kwam een significant verschil tussen de twee generaties naar voren. Terwijl 57% van de vrouwen van de protest-generatie voor hun 26e verjaardag een eerste kind heeft, geldt dit voor 40% van de vrou-

wen van de verloren generatie. In de 'levensperspectief'-theorie werd een relatie voorspeld tussen de grootte van het geboortecohort en het zich terugtrekken van vrouwen van de arbeidsmarkt om zich te richten op de loopbaan van huisvrouw en moeder, onder constant houden van onderwijsdeelname. In een regressie-analyse bleek het percentage vrouwen dat tussen de 15 en 25 jaar hun eerste kind krijgt voor 95% te kunnen worden voorspeld door de grootte van het geboortecohort en de onderwijsdeelname van vrouwen. Bovendien werd zoals voorspeld, bij constant houden van de onderwijsdeelname, een significant effect van grootte van het geboortecohort gevonden: hoe groter het geboortecohort van de vrouwen, hoe hoger het percentage vrouwen dat voor hun 26e verjaardag moeder wordt. Er werd geen bevestiging gevonden voor de Easterlin-hypothese: de omvang van een cohort bleek geen (significant) verband te houden met de leeftijd waarop vrouwen moeder worden.

Voor zowel de 'generatie'-theorie als de 'levensperspectief'-theorie werd een bevestiging gevonden. De 'levensperspectief'-theorie is voor het verklaren van de verschillen tussen vrouwen een spaarzamere theorie dan de 'generatie'-theorie¹² en verdient om die reden de voorkeur.

De bovenstaande resultaten kunnen worden gebruikt voor het verklaren van het huwelijksgedrag van vrouwen en mannen. Immers, het antwoord op de vraag waarom vrouwen van verschillende geboortecohorten verschillen in de leeftijd waarop ze kinderen krijgen, kan een waardevolle bijdrage vormen in de verklaring van het huwelijksgedrag. De onderwijsdeelname van vrouwen en de grootte van hun geboortecohort (ofwel: hun concurrentie op de arbeidsmarkt) speelt voor de verklaring van het huwelijksgedrag van vrouwen een belangrijke rol.

Noten

1. De laatste jaren wordt er veelvuldig onderzoek verricht naar opkomst van andere relatievormen dan het huwelijk. Zo blijkt het ongetrouwd samenwonen, met name onder jongeren, sterk aan populariteit te winnen (Hoem 1986; Haskey en Kiernan 1989; Leridon 1990; Thornton 1988; Liefbroer en De Jong-Gierveld 1991; Manting 1991b). Terwijl 'slechts' 10% van de vrouwen geboren net na de Tweede Wereldoorlog voor hun 27e verjaardag heeft samengewoond, geldt dit voor 38% van de vrouwen geboren tussen 1955 en 1959 (NCBS 1990).

2. Een theorie c.q. verklaring geeft 'diepte' als de verklaring aangeeft, waarom een algemene hypothese soms wel en soms niet opgaat (De Vos 1981).

3. In dit artikel richten we ons, in verband met de beschikbare data, alleen op de leeftijd waarop vrouwen moeder worden. Data van de leeftijd waarop mannen vader worden, zijn in Nederland zeer schaars.

4. Een cohort wordt daarbij omschreven als: 'het aggregaat van individuen (binnen een bepaalde populatie), die een zelfde gebeurtenis in een zelfde tijdsbestek hebben ondergaan' (Ryder 1965).

5. Tevens worden geboorten na minder dan zeven maanden huwelijk geregistreerd!

6. De analyse in dit artikel vormt een onderdeel van een onderzoeksprogramma, waarin cohorten en generaties worden onderzocht (Becker 1990, 1991). In het onderzoeksprogramma wordt onder andere onderzoek gedaan vanuit de these, dat een patroon van vier generaties is ontstaan: de Vooroorlogse Generatie (geboren ongeveer 1910-1930), de Stille Generatie (ca. 1930-1940), de Protest Generatie (ca. 1940-1955) en de Verloren Generatie (ca. 1955-1970) (Becker 1985).

7. Wel is er onderzoek gedaan naar generaties van adoptie-ouders (Huis en Naafs 1992).

8. In navolging van Lindenberg (1984, 1990) worden hier drie vormen van sociale goedkeuring onderscheiden: (1) status: sociale waardering door het bezitten van een schaars goed, bij voorbeeld geld, kennis of macht; (2) gedragsbevestiging: sociale waardering door het in de ogen van relevante anderen 'goed' te doen en (3) positief affect: sociale waardering doordat een ander om de persoon geeft.

9. Er wordt hier een inperking gemaakt: vrouwen hebben mannelijke partners en mannen hebben vrouwelijke partners.

10. Respectievelijk $F(1,19) = 42.55$, $p < .01$, $F(1,19) = 32.33$, $p < .01$, $F(1,19) = 19.84$, $p < .01$.

11. Er wordt geen verband tussen de onafhankelijke variabelen cohortomvang en onderwijsdeelname op 20-jarige leeftijd gevonden.

12. Het aantal aannames van de 'levensperspectief'-theorie is geringer dan van de 'generatie'-these en het bereik van uitspraken is groter. Zo kan de 'generatie'-theorie 'enkel' uitspraken doen over de leeftijd waarop vrouwen geboren tussen 1910 en 1970 moeder worden, terwijl de 'levensperspectief'-theorie over een langere periode uitspraken kan doen.

Geraadpleegde literatuur

- Becker, H.A. (1985a), *Dutch generations today*. Paper NIAS.
- Becker, H.A. (1985b), *Generaties*. *Hollands Maandblad* (nr. 4), 14-25.
- Beets, G.D.C.N. (1991), Cohabitants and marrieds in The Netherlands. Facts, knowledge and opinions. Paper presented at the European Population Conference 1991, EAPS/IUSSP/INED, 21-25 oktober 1991, Parijs.
- Berkel, A.B. van-Van Schaik, en J.B. van Snippenburg (1991), Sociaal-historische generaties, verbeelding of empirische werkelijkheid? Een toets van een generatiethese. *Sociologische Gids* 38, 227-247.
- Bosman, E. (1989), De demografische (on)doeltreffendheid van maatregelen gericht op het harmoniseren van ouderschap en buitenshuisarbeid van de vrouw. *Bevolking en Gezin* 3, 1-30.
- Bosveld, A. Kuijsten en C. Wijsen (1991), The Growing Importance of Fertility at Higher Ages in The Netherlands. Paper presented at the European Population Conference 1991, EAPS/IUSSP/INED, 21-25 oktober 1991, Parijs.
- Brinkgreve, C. (1988), De belasting van de bevrijding. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 15, 171-209.
- Bruijn, B. de (1992), Interdisciplinary backgrounds of fertility theories. Working paper. Groningen.
- CBS, *Jaarcijfers van Nederland*. Staatsuitgeverij, Den Haag.
- CBS, *Jaarstatistiek van de bevolking*. Staatsuitgeverij, Den Haag.
- CBS (1977), *Onderzoek gezinsvorming*. Staatsuitgeverij, Den Haag.
- CBS, *Jeugd en haar onderwijs*. Staatsuitgeverij, Den Haag.

- Easterlin, R.E. (1980), *Birth and Fortune. The impact of numbers on personal welfare*. Basic Books, Inc., Publishers, New York.
- Frinking, G.A.B., en M.E. Kinkel (1989), Baby of baan? *Bevolking en Gezin* 3, 135-147.
- Haskey, J., en K. Kiernan (1989), Cohabitation in Great Britain. Characteristics and estimated numbers of cohabiting partners. *Population Trends* 58, 23-32.
- Hoem, J.M. (1986), The impact of education on modern family-union initiation. *European Journal of Population* 2, 113-133.
- Hoorn, W.D. van (1985), Onderzoek Gezinsvorming 1982: leeftijd van de vrouw bij het eerste huwelijk en bij de geboorte van het eerste kind naar sociale variabelen. *Maandstatistiek voor de Bevolking* 33, 11, 35-45.
- Huis, F.W.M., en J. Naafs (1992), Generaties van adoptie-ouders; 1957-1990. *Kwartalberichtscherming en Veiligheid* 5, 1, 26-28.
- Inglehart, R. (1977), *The silent revolution: Changing Values and Political Styles among the Western Publics*. Princeton University Press, New Jersey.
- Lasch, C. (1979), *The culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. Warner Books, New York.
- Leridon, H. (1990), Cohabitation, marriage, separation: An analysis of life histories of French cohorts from 1968 to 1985. *Population Studies* 44, 127-144.
- Liefbroer, A.C., en J. de Jong-Gierveld (1991), Social backgrounds and life course influences on patterns of union formation among young adults in the Netherlands. Paper presented at the VSB Masterclass on 'Dynamics of cohort and generations research', 10-12 december 1991, Utrecht.
- Mannheim, K. (1928/1929), Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie*, 7, 157-189 en 309-330.
- Manting, D. (1991a), The timing of marriage of cohabiting women in the Netherlands. Paper presented at the VSB Masterclass on 'Dynamics of cohort and generations research', 10-12 december 1991, Utrecht.
- Manting, D. (1991b), First union formation in the Netherlands. Paper presented at the European Population Conference 1991, EAPS/IUSSP/INED, 21-25 oktober 1991, Parijs.
- NCBS (1990), *Onderzoek Gezinsvorming 1988. Samenwonen, trouwen, geboorteregeling, werken en kinderen krijgen*. SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage.
- Niphuis-Nell, M. (1981), *Motivatatie voor ouderschap. Een onderzoek naar de invloed van attitudes op het proces van gezinsvorming*. Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Parent, A. (1987), *Ambivalente kindervens: uitstel of afstel? Een explorerend onderzoek naar de ambivalente kindervens bij vrouwen, de achtergronden en de gevolgen ervan*. NISSO, Utrecht.
- Sanders, K. (1991), *Vrouwelijke Pioniers. Vrouwen en mannen met een 'mannelijke' hogere beroepsopleiding aan het begin van hun loopbaan*. Thesis, Amsterdam.
- Thornton, A. (1988), Cohabitation and marriage in the 1980s. *Demography* 25, 497-508.
- Vos, H. de (1981), *Interpretatie en verklaring in de sociologie*. Van Loghum Slaterus, Deventer.